

Dels ritus protestants de l'Alemanya de Weimar als ritus socialistes de la República Democràtica Alemanya

Marta Fernández Prat
- IGOP (UAB)-

1. Introducció

Hi ha fenòmens que, més enllà d'estar circumscrits en un temps i un país, ajuden a conèixer realitats quotidianes semblants a la nostra ja que responen a les mateixes necessitats, en aquest cas, a les necessitats més transcendents i antropològiques. De fet, totes les comunitats i/o societats han tingut i tenen un sistema de rituals que ordenen i donen sentit a l'experiència i vivències dels individus que la constitueixen. És per aquest motiu que, en la mesura que ens acostem al **com** i al **per què** es varen implementar (o es va intentar implementar) els quatre rituals de pas¹ a la República Democràtica Alemanya, no fem res més que subratllar la importància que tenen aquests a totes les societats i, per tant, també a la nostra.

Prèviament a l'explicació de com es va dur a terme el canvi de rituals, voldríem posar sobre la taula els nostres pressupòsits fonamentals, que podríem resumir en tres: el primer (que ens remet a les obres de Durkheim, Berger i Luckmann) parteix de la base que qualsevol persona necessita una cosmovisió mínimament estandaritzada per protegir-se de l'anomia o de l'angoixa provocada davant les "situacions límit" (la més extrema de les quals és la mort d'algun ésser estimat). En segon lloc, i continuant amb el rerefons de Berger i Luckmann (1988) però afegint-hi el de Van Gennep (1986), s'ha considerat que qualsevol "univers simbòlic" (ja sigui anomenat cosmovisió o *Weltanschauung*) és parcialment concretable en un sistema de rituals. Entenem per univers simbòlic "un corpus teòric que integra diversos àmbits de significació que fan referència a unes realitats que no són de l'experiència quotidiana" (Berger i Luckmann 1988: 136)². Finalment, partim també de la base que totes les societats (des d'un punt de vista sincrònic i diacrònic) necessiten d'uns ritus de pas que reglamentin les

¹ En aquest article prenem la definició que fa Maisonneuve de ritus: "Es podria dir que els ritus constitueixen un sistema codificat específic que permet a persones i a grups establir una relació amb un poder ocult o amb un ésser diví o bé amb els seus substituïts sobrenaturals o seculars" (Maisonneuve 1991: 14). I, per ritus de pas (també anomenats de passatge o de transició) ens basem en la definició de Van Gennep el qual considera que tot canvi en la situació d'un individu (passar successivament d'una etapa vital a una altra, comporta accions i reaccions entre el sagrat -nosaltres el considerem com la part més transcendental de la cosmovisió- i el profà, les quals han de ser reglamentades i vigilades per tal que la societat en general no experimenti ni molèstia ni perjudici (Van Gennep 1986: 12). A cadascuna d'aquestes etapes se'ls vincula cerimònies amb una finalitat idèntica: fer que l'individu passi d'una situació determinada a una altra d'igualment determinada. De ritus de pas n'hi ha diversos, però els quatre més universals són els que tractarem aquí: naixement, entrada a l'edat adulta, formació d'un nou nucli familiar, defunció.

² Aquest corpus teòric és, de fet, el que dona les coordenades dins les quals es desenvolupa i té lloc tota l'activitat dels diferents sectors de l'ordre institucional i, alhora, tota l'experiència humana. Per a cada individu és de cabdal importància disposar d'aquest marc de referència ja que per un costat li atorga el "sentit" de la pròpia existència i, per un altre, permet a la persona de situar-se en aquest marc, és a dir, de retrobar-s'hi fins i tot en les seves experiències més solitàries.

biografies dels individus tant respecte a la seva vida com en relació amb els altres individus de la mateixa societat. (Van Gennep 1986: 14) i (Bettelheim 1974: 17).

Finalment, i abans ja de començar a exposar el resultat de la recerca, caldria afegir una breu pinzellada sobre la metodologia emprada. Aquesta s'ha efectuat fonamentalment realitzant una anàlisi detallada i minuciosa dels arxius ubicats a Berlín Archiv der Massen Organisationen en els quals hi havia tant actes del Partit Unificat Alemany (SED) de la RDA, com de comitès o departaments d'empreses encarregats d'organitzar els diferents rituals. Paral·lelament, també es varen realitzar moltes lectures complementàries, des d'obres literàries fins a material del règim que encara conservaven diferents persones o bé que es trobaven en antiquaris. Totes aquestes lectures amb les seves sistematitzacions i anàlisis anaven acompanyades d'entrevistes a persones de diferents edats que havien sigut ciutadanes de la República Democràtica Alemanya. Aquestes, van ajudar molt a emmarcar els diferents textos i documents, a situar-se en l'àmbit d'anàlisi i a encertar més en la cerca de les fonts documentals.

2. La constitució de la República Democràtica Alemanya

Ens situem en una societat que, cansada i desanimada havia de refer la vida dels seus membres després del gran contenciós bèl·lic que fou la Segona Guerra Mundial. El repartiment del territori alemany, tal com es decidí a la Conferència de Potsdam, posava tota una zona del país sota el control soviètic (Zona d'Ocupació Soviètica) que posteriorment fou la República Democràtica Alemanya. Els dirigents polítics d'aquest àmbit foren situats al poder per part dels comunistes de la Unió Soviètica; sobretot es cridà els homes (i potser alguna dona) que durant la guerra –o fins i tot abans- havien hagut de fugir del poder dels nacionalsocialistes i s'havien refugiat a la URSS. Doncs bé, aquests individus –en entrar a formar part del govern- van voler imposar una cosmovisió als seus conciutadans: la del socialisme marxista-leninista (passat pel sedàs stalinista). Aquesta cosmovisió, però, no era la que havia sustentat espiritualment la majoria de la població fins aleshores. Un elevat percentatge dels alemanys que romangueren en aquesta part del país eren protestants³. Val a dir, però, que al futur nou país hi havia també persones que professaven altres religions, com ara el catolicisme, la dels testimonis de Jehovà o encara d'altres de més minoritàries. Tampoc podem negligir la presència de lliurepensadors (que acabaren essent prohibits pel Règim) ni la de comunistes. Precisament, després dels acords entre els aliats hi hagué persones que escolliren anar a viure a la Zona de Control Soviètic esperançats amb el nou model social que teòricament s'hi volia implantar. Fos com fos, la qüestió és que els dirigents polítics –en voler imposar la seva cosmovisió- varen xocar amb la

³ Els 5 *Länder* que constituïren el territori de la RDA eren tots ells de tradició protestant. De fet, els alemanys designen no empren gairebé mai el mot "protestant", sinó que usen de d'"evangèlic". Nosaltres, però usarem el primer perquè és el que al nostre país està més estès.

pròpia de gran part de la col·lectivitat que era protestant. I és que el règim, per tal d'autolegitimar-se i per defensar els seus ideals, havia d'enfrontar-se més o menys obertament amb el privilegi de l'església protestant: "En els països en què els interessos estatals fan pressió perquè el poble abandoni l'Església, per exemple a la RDA, s'intenta trencar el monopoli eclesiàstic dels ritus. S'institueixen actes simbòlics propis que, juntament a altres fins específics, són destinats a superar de forma ritual les crisis radicals de l'existència." (Richter, 1977: 227)

Per tal de modificar la *Weltanschauung* que tenia la població i aportar la socialista s'hagueren d'introduir molts canvis de diversa índole a la societat. Entre altres, havien de replantejar els rituals que estaven en relació directa amb la visió del món que es volia institucionalitzar, la marxista-leninista. Calia buscar els herois de la nova cosmovisió per tenir models a seguir; calia introduir i retre homenatge als nous símbols; calia, en definitiva, reexplicar el passat (amb la gran ajuda i suport que pressuposava la nova ritualització de la vida), de manera que anés a desembocar com a reacció lògica i necessària a la societat per la qual s'apostava.

3. Quatre ritus de pas a la RDA

Totes les societats i/o comunitats disposen de certes cerimònies que tenen per finalitat marcar individualment i socialment els diferents passos vitals; els més representatius, i generalitzats són: la festa per donar la benvinguda als infants acabats de néixer (a la RDA era la *Namensweihe*); la celebració d'entrada a l'edat adulta, (la *Jugendweihe*); la festa que marca la sortida de la unitat familiar i la fundació d'una nova unitat familiar (cerimònia de casament) i finalment, el comiat d'un individu del grup i/o societat per motius de defunció. En ser aquests, i no d'altres, els punts vitals més destacats en tots els col·lectius humans i, alhora, en ser aquests els passos que marquen d'una manera més clara la interpretació i concepció que una societat elabora sobre si mateixa per donar significació de la vida i de la mort, l'orientació i la jerarquia de valors dels seus membres, hem cregut que aquests quatre rituals, són els que poden ajudar millor a fer una interpretació del tipus de cosmovisió que l'estat proposava als seus ciutadans.

Els departaments d'Ensenyament i de Cultura del govern foren els que s'encarregaren d'introduir les diferents celebracions, entre elles els quatre ritus que exposarem. Adaptaren la ideologia socialista, tal com la concebia el Partit Únic (Partit Socialista Unificat), a les característiques que havia de tenir cada festa o cerimònia. La Casa de Cultura de Leipzig fou la que publicà tot un seguit de fullets i llibres on s'explicava quina havia de ser la interpretació que calia fer de cada ritual com s'havia de desenvolupar, quins òrgans se n'havien d'encarregar, etc. Així, a finals dels 50, des de la Casa de Cultura, per justificar la implementació d'aquests rituals s'exposava a diferents fulletons: "Quan nosaltres parlem d'ateisme hem de reflexionar novament que el mot "ateu" és purament negatiu. Vol dir que refusem el concepte de Déu; però

encara no indica què proposem de positiu en el seu lloc (...), creiem que en el desenvolupament de la humanitat, aquesta ho pot arribar a conèixer tot i que ho farà. També som del parer que la humanitat, al llarg de la seva evolució pot aconseguir el necessari per al desenvolupament de la societat. Aquesta ferma creença en l'ésser humà és el que nosaltres posem en el lloc de la creença en déu.” (Duncker 1957: 4).

Era clar que la finalitat d'aquestes celebracions era la de substituir els ritus cristians, bàsicament protestants. L'òrgan central del Partit esdevé cada vegada més clar en les seves afirmacions: “les restes i els prejudicis del passat posen traves a l'activitat dels treballadors. Per això és important la formació de la consciència social socialista (...), la propagació i la introducció de nous costums i tradicions socialistes els quals deixen cada vegada menys espai per les festes, costums i rituals religiosos.” (Der Parteitag 1972: 262)

3.1. Namensweihe

Literalment consagració del nom. Aquest ritu, introduït a la RDA el 1958, se solia fer quan el nadó tenia entre 12 i 18 mesos, encara que res impedia que es celebrés més endavant; mai, però després dels 6 anys que és quan començava l'escolarització.

La *Namensweihe*, de caire absolutament voluntari no tenia cap implicació jurídica. Acostumava a agrupar famílies d'entre 10 i 20 nadons, normalment d'una mateix poble, o fills de pares d'una mateixa empresa (sobretot les més grans que eren les que tenien una secció que, entre altres celebracions organitzava aquesta). El present ritu tenia com a finalitat celebrar el naixement d'un nadó de la comunitat: se li desitjava felicitat i salut per al present i futur i alhora comprometia als representants de la societat socialista (normalment el director de l'empresa, algun responsable municipal, etc.) i amb ells els pares, els parents propers i els amics que prenen part de la cerimònia, a acollir al nadó i a educar-lo en l'esperit del socialisme de la RDA. De fet, els pares i padrins de les criatures llegien en veu alta: “Nosaltres, pares i padrins, ens comprometem a educar l'infant en l'esperit de la pau, de l'amistat dels pobles i de l'amor al nostre país, per assegurar-li un futur feliç en el socialisme” (Freier Deutscher s.a: 33). Amb aquest compromís, essència de la *Namensweihe*, els ciutadans quedaven vinculats emocionalment a l'Estat i a la seva ideologia: l'individu (pares i padrins) prometia fidelitat a la societat, al mateix temps que aquesta garantia a la persona i al nou-nat la seva protecció.

En el llibret en què s'explicava el sentit de l'acte i la manera com s'havia de celebrar es deia: “La *Namensweihe* ha esdevingut un assumpte de la societat (...), que comporta la certesa del triomf del socialisme, del triomf de la vida sobre la mort, del futur sobre el passat” (Zentralhaus 1974b: 3)

La festa d'acollida del nadó “a la manera socialista” no era obligatòria i el règim no insistí molt en la importància d'aquest ritual⁴. De fet, no tothom en coneixia la seva existència i es calcula que en les èpoques en què més s'havia realitzat, només havia arribat a un 25% de la població. Ara bé, tot i que molts ciutadans no celebraven aquesta festa, les empreses i/o altres institucions estatals estaven obligades a donar l'oportunitat i donar facilitats als treballadors/res que volien festejar el naixement del seu fill/a.

3.2. La *Jugendweihe*: el ritual d'iniciació

Sota el substantiu *Jugendweihe* (literalment, consagració de la joventut) s'entén el ritu d'iniciació que feien els joves de 14 anys de la RDA per deixar enrere la infantesa i iniciar una nova etapa de la vida, la del món adult.

La *Jugendweihe* (instaurada el 1954) és un ritu liminar o de marge (segons la tipologia realitzada per Van Gennep) ja que contempla un període de preparació (període liminar), durant el qual el neòfit és estimulat i induït a pensar en la societat, el cosmos i en els poders que el creen i el sustenten. És un període, a més, en què els joves han d'anar entrant en contacte amb totes les esferes de la societat, la qual –mitjançant el ritual- els admetrà com a membres de ple dret i deure. La *Jugendweihe* era una festa alegre que volia indicar la frescor, l'alegria i la força de la joventut. Es festejava a la primavera ja que: “De la mateixa manera que la primavera és el principi d'un fort desenvolupament de la naturalesa, així es mostra la *Jugendweihe* com un principi del camí conscient, cap al qual es dirigeixen els individus joves” (Richter, 1977: 227)

El ritu constava de tres parts, de durada i caire ben diferents: la primera anomenada *Jugendstunden* (hores dels joves), durava tot el curs escolar, el darrer de l'escolarització obligatòria, i es dedicava a preparar els nois i les noies per al dia de la cerimònia; la segona era pròpiament la *Jugendweihe*. La darrera consistia en la festa familiar que es celebrava al mateix dia del ritual i anava a càrrec de cada família.

Dels quatre ritus que analitzem aquí, el d'iniciació és el que fou més innovador. El nom de *Jugendweihe* ja existia, s'havia forjat en els ambients del moviment treballador alemany del segle XIX i havia estat, també, emprat per lliurepensadors decimonònics. La pujada de Hitler al poder havia estroncat aquesta tradició i l'havia substituït pel de: “*Verpflichtung der Jugend*” (Compromís de la joventut) que desaparegué amb la derrota del règim nacionalsocialista. Doncs bé, els governants de la RDA tenien molt clar que havien de trobar un ritu substitutiu al de la *Konfirmation* (confirmació protestant) que permetés adoctrinar la joventut en la cosmovisió del Partit Únic. D'entrada, però, no tothom estava d'acord amb proposar el terme de *Jugendweihe*,

⁴ Una prova d'això és que no es va crear cap comitè específic de preparació exclusiva d'aquestes celebracions.

perquè no es volia que es confongués ni amb rituals de lliurepensadors ni amb el que defensava el moviment proletari alemany d'antany, car es considerava que el socialisme del moment tenia unes característiques diferents. Després d'un estira i arronsa al si del Partit, però, va guanyar aquest terme fet que permeté donar –en el terreny de les justificacions- una continuïtat entre el ritual comunista decimonònic i el de la RDA.

La resolució del Partit de reintroduir la *Jugendweihe* va anar acompanyada de la creació del Comitè Central per a la *Jugendweihe* (CCJ)⁵. Aquest comptava amb el personal de diferents ministeris del govern (educació, cultura, etc.), personal del sindicat de les empreses (depenent del Partit), algun representant de la Joventut Alemanya Lliure, de la Unió de Dones Alemanya i d'altres organismes estatals (sobretot els que el Règim anomenava organitzacions de masses). A més, el CCJ tenia petits comitès a cada indret del país i estaven constituïts per mestres, funcionaris dels ajuntaments i membres d'altres instàncies locals. La unió entre l'escola i la *Jugendweihe* es pot veure en el fet que molts mestres del darrer curs foren també oradors de la cerimònia dels joves.

La *Jugendweihe* va ser el ritual en què el règim abocà més energies ja que, per un costat, es veié l'ocasió ideal per socialitzar les noves generacions a una edat en la qual els individus són molt moldejables. Per l'altre, imposar la cerimònia als 14 anys, edat en què es celebrava la *Konfirmation*, era una manera d'evitar que l'església pogués fer el mateix (socialitzar els fills dels seus fidels). Per tant, la introducció de la *Jugendweihe*: “Es féu en part com a estratègia política per a controlar els infants, ja que l'Església volia aliar-se amb els pares per tal d'obtenir el control dels infants” (Borneman 1992: 129). Aquí cal recordar que el 1953 hi havia hagut una topada entre l'església (fonamentalment la protestant) i l'Estat, perquè, entre altres motius ambdues institucions volien tenir sota les seves mans el domini de la cosmovisió “veritable i vàlida” davant la ciutadania, és a dir, es donà una “confrontació de dos ‘universos simbòlics’ en terminologia de Berger i Luckmann. Aquest xoc de cosmovisions per part de l'Estat i l'Església va tenir diferents cares i diferents fronts, i un d'ells va ser el que es va desencadenar per a imposar el seu ritual d'iniciació (cadascú a la seva comunitat).

En aquest ritual, però, es va posar molt més èmfasi perquè el celebressin tots els joves. Amb tot, i com que el règim volia mostrar-se obert i tolerant davant la població i davant l'església protestant no va treure mai cap llei d'obligatorietat d'aquest ritual. Ara bé, a la pràctica, aquells alumnes que no el feien podien ser omesos de la llista de candidats per a entrar a l'institut o bé llurs pares podien trobar-se amb problemes a la feina. La pressió exercida sobre els millors alumnes, molt cobejats pel Règim, era en forma de “recomanacions” i xerrades amb els pares. Si malgrat tot s'arribava a l'amenaça directa, aquesta no es feia gairebé mai per escrit. No obstant, en tenim un

⁵ Cal tenir en compte que per cap dels altres rituals no es creà un comitè específic.

exemple en una carta escrita per un funcionari a una noia de 14 anys: “Estimada Margit, els joves que faran la *Jugendweihe* (...) viatjaran aquest any cap a Bleicherode... Encara no sabem segur si podràs ser acceptada a l’institut. La Comissió es decidirà aviat sobre la teva sol·licitud. La presa de decisió no serà pas fàcil per a la comissió ja que hi ha moltes més sol·licituds que no pas places existents. Pels treballadors de Kerspleben sabem que tots els altres alumnes prendran part a la *Jugendweihe*. Suposem que tu també has reflexionat sobre aquesta qüestió tant important i que n’has parlat amb els teus pares. Desgraciadament no tenim constància que ja t’hagis matriculat per a la *Jugendweihe*” (Wolbert 1995: 23). Aquest tipus d’amenaçes es feren a principis dels 60 i ben aviat tingueren el seu efecte. La *Jugendweihe* va ser l’únic d’aquests rituals que celebraren un 98% de la població que estava en disposició de fer-la. “La *Jugendweihe* es convertí en la cerimònia institucional per excel·lència en la socialització del ciutadà de la RDA” (Wolbert 1995: 35)

La significació que el Règim donà a les *Jugendweihen* es pot veure clarament en la següent explicació: “En primer lloc, les celebracions de les *Jugendweihe* constitueixen un comiat digne i alegre de la infantesa. Reflecteixen d’una manera festiva tot allò bo i ple de valor que s’ha donat als nois i a les noies a casa, a les organitzacions de Pioniere, a l’escola i que es donarà a les *Jugendstunden*. En segon lloc, en les celebracions de la *Jugendweihe* s’uneix el jove i el vell en la declaració envers el nostre Estat de Treballadors i Camperols, envers la pau, envers l’amistat entre els pobles i envers el socialisme. En tercer lloc, deu mil treballadors resten impressionats en veure com es celebren de bé i dignament d’una nova forma, plena de sentit. Es queden impressionats en veure la manera socialista de festejar aquests actes.” (Heiniz, 1961: 116).

El punt culminant del ritu d’iniciació era la Promesa. Els i les joves es comprometien a lluitar i treballar per la societat socialista de la RDA. Així, els fulletons explicitaven que la *Jugendweihe* era: “Un acte públic segons el qual, en nom de tot el poble, s’acull la joventut a la vida social completa, d’una manera festiva. Hom pot dir que les forces democràtiques de la societat s’expliciten i es comprometen respectivament davant els joves de la següent manera: ‘nosaltres t’acollim a les nostres files bo i ajudant-te, protegint-te, desenvolupant-te i tu promets emprar la teva força per l’evolució de la societat humana.’ La *Jugendweihe* ha de segellar aquesta promesa.” (Zentralhaus 1972: 34).

Una de les qüestions que enfrontava l’Estat i l’Església era precisament el contingut de les *Jugendstunden* i de la catequesis, car ambdós períodes de preparació pels respectius rituals anaven a l’essència de les dues cosmovisions. Així, la crítica de l’Església envers el govern s’encengué encara més en veure els continguts de les *Jugendstunden*, sobretot quan manifestaren el caràcter ateu d’aquestes i de la *Jugendweihe*. Molestava particularment el tarannà pedagògic de les hores de

preparació pel que fa al continu tractament científic i tècnic de tots els temes, que donava una visió del món materialista, completament contrària a la que predica el cristianisme. El punt més roent de la disputa era el que concernia a la creació (a l'origen de l'Univers), pels uns deguda a *Big Bang* i pels altres deguda a la intervenció divina. Per acabar-ho d'arreglar, el dia de la *Jugendweihe* s'obsequiava als neòfits amb un llibre en el qual hi quedava ben exposada la *Weltanschauung* de la RDA i que, per fer-ho, atacava més o menys implícitament tant la doctrina de l'Església com la visió del món capitalista occidental.

3.3. Casament (*Sozialistische Eheschliessung*)

El casament és una cerimònia de les que en Van Gennep cataloga com a “ritus postliminars o d'agregació” ja que els individus ja han passat la fase liminar i s'ajunten per a constituir una nova unitat familiar.

La implementació de les noces celebrades a la “manera socialista” es va fer a mitjans dels anys 50⁶. De fet, la proposta que féu el Règim de cara a aquest ritual no tenia formalment cap innovació respecte als que ja tradicionalment s'havien realitzat a Alemanya. El ritual, es componia dels tres elements típics dels casaments alemanys (tant dels catòlics, dels protestants com d'altres no religiosos): el *Polterabend* (festa alemanya que se celebra normalment, a la vigília de les noces), la cerimònia oficial del casament i, posteriorment la festa familiar. Es pot dir, doncs, que tal com ja s'esdevingué amb la *Namensweihe*, es posà molt d'èmfasi en la reinterpretació del ritual, però no tant en “inventar-ne un formalment diferent.” Es partia de la base que apareixia una nova societat, amb nous elements de referència dels precedents. “Cal doncs, modificar costums per tal que la nova societat sigui formada per “nous éssers” i que tot plegat condueixi a un projecte de vida en comú que encara serà millor que l'actual: el comunisme. No és per tant el casament el que és nou sinó els següents aspectes: “els companys de l'empresa, els parents i familiars hi són presents. Desapareixen els testimonis jurídics que són substituïts pel conjunt de la societat. El “Sí” dels nuvis no només és vital per a la petita comunitat dels individus que s'uneixen, sinó també i, al mateix temps, es presenta com a compromís i exigència del conjunt de la societat socialista” (Freier Deutscher s.a: 14). Vegem el que, segons els textos, llegien els nuvis al moment de contraure matrimoni: ““Ante todos los trabajadores y ante nosotros mismos prometemos (...) configurar nuestro amor mutuo y el matrimonio aquí contraídos como comunidad para toda la vida. Prometemos a los trabajadores nuestra colaboración para incrementar las conquistas socialistas y para fortalecer el Estado de campesinos y obreros. Nos prometemos mutuo respeto, solicitud y asistencia, ayuda recíproca para el desarrollo profesional y cultural, decisiones en común y fidelidad inquebrantable” (Richter 1977: 183).

⁶ En aquest cas no podem posar la data exacte, ja que no l'hem trobada en cap document.

D'altra banda, el significat del casament socialista de la RDA estava intrínsecament relacionat amb el concepte que des de l'Estat es tenia del matrimoni i del paper que s'esperava que desenvolupés la família en la societat. Així pels dirigents de la RDA: "La família és la cèl·lula més petita de la societat. Aquesta es basa en la particular i estreta unió que es desenvolupa entre home i dona a partir d'una relació de sentiments, d'un recíproc amor i respecte i d'una recíproca confiança que sorgeix entre tots els membres de la família." (Freier Deutscher s.a: 14) Tota aquesta percepció i concepció del nucli fonamental de parentiu estava escrita a la Constitució que afirmava que cada ciutadà de la RDA tenia el dret a la protecció i a la vigilància de la seva parella i família (Amt 1949: 38).

Per altra banda, en els fulletons en què es descrivia la manera de celebrar el ritual i el seu significat, aquesta vegada no només es volia trencar amb la tradició cristiana, sinó que s'aprofitava per a distanciar-se de la cosmovisió de l'altre costat del Mur. La descripció que es feia de la imatge capitalista de la parella és la que apareixia als diaris, a les pel·lícules i als mitjans de comunicació occidentals en general, és a dir, "és una relació comercial que menysté el contingut humanístic del vincle entre dues persones. Les imatges que reforcen aquesta idea són el fet de parlar de "bon partit", de "casament ideal", de "príncep blau", de com els homes rics mimen les seves dones, o bé "així es pesca un milionari" (Zentralhaus 1974a: 10)

3.4. Exèquies

Les cerimònies fúnebres són els rituals preliminars o de separació per excel·lència, segons la classificació de Van Gennep. En aquest cas, la separació és definitiva; és una sortida d'un individu del grup sense premeditació, sense que hi hagi un acte de voluntat (exceptuant els suïcidis i les matances), a vegades sobrevinguda de cop (accidents,...), en la majoria deguda a les lleis naturals de la mateixa vida. La mort d'un ésser estimat enfronta als individus, a una de les "situacions límit" de la vida. Aquest fet no només implica que els afligits s'hagin d'encarar amb la mort i donar-li una explicació, sinó que els fa replantejar tot allò que fins llavors donaven per descomptat (Berger & Luckmann, 1988) ja que la vivència de la mort fa trasbalsar tota la jerarquia de valors interns amb què es funciona i fa replantejar, consegüentment, el sentit més profund de l'existència humana. És per aquest motiu, que als funerals són els tipus de ritual en què queda més palesa la cosmovisió des de la qual hom viu.

A la RDA, i parafrasejant el que s'exposava als fullets de la Casa de Cultura, el sentit que es donava a les exèquies era el de comiat: els amics, els coneguts i els companys de feina preparaven o assistien a una cerimònia i a una celebració per dir l'última adéu al difunt per, encara davant el seu cos, dedicar una estona a pensar en ell acompanyats de les altres persones que l'estimaven.

En ser la defunció el comiat més trist i desesperançat dels possibles, no es pot negligir el trasbals psíquic que pot produir als afligits en el moment de ritualitzar-lo. Tenint en

compte tot això, i més encara, tenint en compte que l'església donava ja des de feia segles una resposta prou "satisfactòria" davant d'aquest esdeveniment, la societat socialista es veié fortament constreta a ajudar els afectats, els familiars i amics de les persones que es morien. Si el Règim volia que la cosmovisió socialista fos acceptada com a única i vàlida, havia de donar solucions reals davant de qualsevol situació vital tant o més bones que les que donaven altres visions del món amb les quals competia. Per això, constataren que: "Ell [l'afligit] busca en contraposició amb l'església o forces contrarevolucionàries com ara les monopolistes, feixistes i militaristes, l'ajuda aquí i avui. Ell troba aquesta ajuda al seu costat: entre amics i companys de treball, en una estreta relació envers la societat i una obligació d'aquesta darrera d'estar al costat dels afligits ajudant-los a l'hora del comiat" (Freier Deutscher s.a: 27)

La significació socialista de les exèquies té molt a veure amb la concepció de la vida i de la mort en una cosmovisió. Així ho entengueren i ho sabien els dirigents i, per això escrivien en els fullets dedicats als funerals, quina era i havia de ser, la percepció que els ciutadans havien de tenir sobre el tema: "per nosaltres, els partidaris de la cosmovisió materialista, la vida no és cap estació de pas en el camí cap a un món millor ni és cap salvació. Nosaltres concebem el món i la vida com a tasca en ella mateixa (Zentralhaus 1972: 4). La mort calia veure-la i viure-la en la societat socialista d'una determinada manera: "els fonaments per a la interpretació de la mort i el valor d'una personalitat socialista en les exèquies, sobretot en l'oració funerària, són la concepció marxista-leninista de la humanitat quant a essència social en la seva totalitat". (Zentralhaus 1982: 4)

L'individu, en tant que part de la natura i amb l'ajuda de la societat, aconseguia i modificava el seu comportament amb l'objectiu d'autorealitzar la seva personalitat, perfeccionar creativament el seu entorn i la seva essència i formar, veritablement, el que es denomina "la humanitat". Tota aquesta concepció última de la vida i de la mort desembocava en la creença que l'empremta del difunt romandria en la consciència, el cor i les obres dels que l'havien estimat i seguien vivint.

Aquesta manera de percebre la pròpia existència i concebre el sentit de la mort, topava amb un obstacle insalvable quan el difunt no era adult, ja que havia cessat de viure sense haver pogut realitzar el "sentit de la seva existència". Llavors, la doctrina marxista-leninista es trobava mancada d'arguments, no tenia eines conceptuals per respondre la pregunta que davant d'aquest tràgic esdeveniment tothom es fa: per què? Els ideòlegs d'aquesta *Weltanschauung* no amagaven la seva impotència per donar una explicació: "Hi ha casos en què una cosmovisió i coneixement materialista no poden dir gaire cosa davant la mort. Per exemple, davant la mort d'un infant, d'un adolescent, d'un jove, l'esdeveniment ens sembla absurd i monstruós. En aquests moments ens sentim desconcertats, confusos, atònits i busquem, en va, una resposta al per què." (Zentralhaus 1972: 6)

Conscients, però, que ni aquests mots podien consolar les situacions de morts tràgiques (accident de trànsit, malalties de gent jove, suïcidis, etc.), s'acabava admetent que aquests esdeveniments eren i romanien sense sentit.

4. Conclusions

En aquest article hem fet una breu i ràpida exposició de les propostes que féu el Règim per implementar, segons la cosmovisió de l'Estat de la RDA, els quatre ritus de pas per excel·lència. Partíem de la base que qualsevol individu i qualsevol societat tenen una necessitat intrínseca de comptar amb una cosmovisió. A més, com ja hem comentat, els ritus (i, per tant també els ritus de pas) són concrecions codificades de la cosmovisió de la qual formen part.

Així, que els governants de la República Democràtica Alemanya en el moment que apostaren per imposar el nou règim polític que havia de regular un nou ordre econòmic i social, s'adonaren de la importància que tenia el fet de dotar la ciutadania d'una cosmovisió. Aquesta, no només tenia la funció de proveir els individus d'un sistema de valors i creences, sinó que a més, i en la mesura que fos interioritzada pel poble, legitimava el mateix règim polític. Ara bé, com que no és fàcil canviar d'un dia per l'altre una cosmovisió i, menys si es té en compte que la gran majoria de la població ja estava socialitzada en una altra, el Règim hagué d'establir ja de bell antuvi, una gran quantitat de mecanismes per a inculcar com més aviat millor la nova *Weltanschauung*. Es desplegaren noves lleis, noves formes de treballar, nous continguts pedagògics a les escoles i també es crearen tot un seguit de festes, celebracions i rituals. Tanmateix no es podia fer *tabula rasa* de tot i, per aquest motiu, moltes de les festes tradicionals o protestants més arrelades (com ara el Nadal) no foren suprimides, com a data assenyalada per celebrar, sinó que se'ls intentà donar un altre sentit, canviar-ne el rerafons.

Això darrer és, precisament, el que s'esdevingué, com hem vista al llarg de l'article, amb els quatre rituals de pas. De fet, aquests no es podien suprimir pel que hem dit d'entrada respecte de la necessitat individual i social dels ritus, però sí que hagueren pogut modificar altres aspectes. Per exemple, es podia haver canviat més l'estructura i la forma dels ritus o bé, en el cas del ritual d'iniciació (*Jugendweihe*) es podia haver canviat l'edat en què es celebrava l'entrada a l'adulthood (al capdavant, jurídicament no eren majors d'edat fins als 18 anys). Ara bé, aquestes altres modificacions no els eren "rentables" i, per aquest motiu, no les feren. En el cas de la *Jugendweihe* a més de la rentabilitat hi havia un altre motiu: fer un ritual, que coincidís amb dates tant la preparació d'aquest com la celebració, amb la *Konfirmation* implicava que els individus havien d'escollir un o altre i, com que a partir dels anys 60 van anar posant moltes traves a les persones que no feien la celebració socialista, la majoria de nois i noies

l'acabaven fent. Així, el Règim s'esforçava perquè els joves de 14 anys fessin hores extra del mateix tipus de socialització que ja vivien a l'escola.

Per tot el que portem dit fins ara, ja deu haver quedat clar que no tots els quatre ritus s'imposaren de la mateixa manera, ni tots ells acabaren tenint la mateixa repercussió. Fem un breu resum de cadascun: el ritual de naixement, no va tenir molt d'èxit en la seva implantació. De fet, hi havia moltes persones que havien viscut el Règim i que foren entrevistades 10 anys després de la desaparició de la RDA, no n'havien sentit a parlar. Els governants tot i que no pressionaren gens per estendre'l donaven alguna recompensa econòmica a les famílies que el celebraven. Amb tot, no sembla que en fessin massa propaganda i no va prosperar massa. La *Jugendweihe*, en canvi, va ser el ritual pel qual el Règim va apostar més i va dedicar més esforços: per una banda, creà un comitè dedicat exclusivament a organitzar aquest tipus de celebracions (amb totes les hores de preparació que se li associaven. Per una altra banda, va ser per aquest ritual que el govern va estar més disposat a enfrontar-se a l'Església i, per tant, a mostrar la seva cara més intransigent i finalment, va vincular molt la *Jugendweihe* amb l'escola i les Joventuts Alemanyes Lliures de manera que tots els espais (obligatoris i de lleure) que tenien els joves fossin articulats d'una mateixa manera i tinguessin un mateix objectiu: socialitzar en el marxisme-leninisme reinterpretat pel Partit. El resultat de totes aquestes actuacions fou que durant més de 30 anys, més del 95% dels joves va celebrar aquesta cerimònia.

Respecte el casament el Règim en va modificar-ne el contingut i va deixar que els nuvis escollissin si volien testimonis o no. No va ser cap ritu problemàtic d'implementar ni es va haver de fer massa propaganda. Simplement qui es volia casar i no era fervorosament protestant o catòlic, etc. es casava tal com estava estipulat, és a dir, a la manera socialista. En el cas dels ritus fúnebres s'esdevingué semblantment com en el cas dels casaments. Ara bé, la diferència fou que, hi va haver menys gent que féu cerimònies fúnebres socialistes per a familiars i això que des del govern s'hi havia esforçat força. En els fullets on s'indica la manera de procedir d'aquest ritu, indica que s'ha de parlar abans amb la família perquè el/la mestre/a de cerimònia pugui donar un toc més càlid al discurs. El fet era, però, que potser no acabava de donar prou "consol" als familiars i amics del difunt.

Abans d'acabar, però, voldríem indicar que després de la Reunificació alemanya van anar sorgint diverses associacions humanistes, sobretot al que abans era territori de la RDA, que proposaven aquests quatre rituals. Com es pot suposar el contingut ja no era el del socialisme, si més no el que hi havia hagut fins aleshores, sinó més aviat un ateisme humanista, però van conservar els mateixos noms que els rituals de la RDA. El cas més paradigmàtic potser és, una vegada més, el de la *Jugendweihe*: durant tres o quatre anys després de la Caiguda del Mur, hi hagué un descens de celebracions d'aquest tipus, però mica en mica la tendència es va capgirar. Aquesta "nova" *Jugendweihe* sembla tenir, però, dos altres significats a més dels del propi ritual: el de

la defensa d'una cosmovisió humanista i el de manifestar explícitament el que s'ha designat com a *Ostalgie* (nostàlgia de l'Est), fet que no implica necessàriament una defensa incondicional del Règim, deixat enrere, sinó més una recerca d'identitat.

Bibliografia

AAVV. 1971 *Staatsbürgerkunde: Einführung in den dialektischen und historischen Materialismus*. Berlín: Dietz Verlag

AAVV. 1975 *Der Sozialismus – Deine Welt*. Berlín: Verlag Neues Leben

AAVV. 1983 *Vom Sinn unseres Lebens*. Berlín: Verlag Neues Leben

AMT FÜR INFORMATION DER REGIERUNG DER DDR. 1949 *Die Verfassung der DDR*. Leipzig: Landesdruckerei Sachsen

ARNOLD, A. (cord.) 1961 *Die Jugendweihe in der DDR. Materialsammlung*. Berlín: Deutscher Zentralverlag

BERGER, P. 1967 *Para una teoría sociológica de la religión*. Barcelona: Kairós

BERGER, P. LUCKMANN, T. 1988 *La construcción social de la realidad*. Barcelona: Herder

BETTELHEIM, B. 1974 *Heridas simbólicas*. Barcelona: Barral Editores

BILLERBECK, B. 1963 "Die Jugendweihe – eine revolutionäre Tradition der deutschen Arbeiterklasse" *Pädagogik*. Núm, 17. s.d.

BLOCK, P. i GRIMM, G. 1994 *Zwischen nicht mehr und noch nicht*. Berlín: Humanistischer Verband Deutschlands

BLOCK, P., JOHN, C. i MALESKIES, R. 2001 *Einmal im Leben! Ein Elternratgeber zur JugendFEIER/Jugendweihe*. Berlín: Humanistischer Verband Deutschlands

BORNEMAN, J. 1992 *Belonging in the two Berlins*. Cambridge, New York, Oakleigh: Cambridge University Press

SED – ZENTRALORGAN 1972 *Der Parteitag der KPDSU und einige Fragen der atheistischen Erziehung* Berlin: Neues Deutschland [V.262.1972]

DÖHNERT, A. 1999 *Jugendweihe zwischen Familie, Politik und Religion*. Leipzig: Universität de Leipzig, Facultad de Teologia, Tesi doctoral.

DUNCKER. 23.11.1957 "Das Menschheitsbewusstsein stark und lebendig machen". Berlín: *Deutsche Lehrerzeitung* Volk und Wissen

DURKHEIM, E. 1990 *L'évolution pédagogique en France*. París: Presses Universitaires de France.

DURKHEIM, E. 1997 *Education et sociologie*. Paris: Presss Universitaires de France

ELIADE, M. 1959 *Initiation, rites, sociétés secrètes*. Paris: Gallimard

ESTRUCH, J. i CARDÚS, S. 1979 "El bautismo como rito de iniciación: Transformaciones actuales de su significado" a *Concilium*. Núm. 12.

FREIER DEUTSCHER GEWERKSCHAFTSBUND s.a. *Neue Menschen feiern auf neue Weise*. Magdeburg: Freier Deutscher Gewerkschaftsbund

GRANSOW, V. 1975 *Kultur Politik in der DDR*. Berlín: Verlag Volker Spiess

HÖRHOLD, K, MOLKENBUR, D. i Dr. OESER 1978 *Feste und Feiern im Territorium*. Leipzig: Zentralhaus für Kulturarbeit in der DDR

ISEMEYER, M i SÜHL, K. 1989 *Hundert Jahre Jugendweihe*. Berlín: Elefanten Press

JUDT, M. 1998 *DDR- Geschichte in Dokumenten*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung

KENNTHEMIC, W., DURINOK, M i KARLAUF, T. 1993 *Das war die DDR*. Berlín: Rowohlt

LUCKMANN, T. 1973 *La religión invisible*. Salamanca: Sígueme

MAISONNEUVE, J. 1991 *Ritos religiosos y civiles*. Barcelona: Herder

MEIER, A. Gener 1964. "Offene Worte". *CRONIK*. Núm. 10 B. Berlín: Zentral Ausschusses für Jugendweihe

MEIER, A. 1998 *Jugendweihe- JugendFEIER*. Munic: Deutscher Taschenbuch Verlag

REIHER, R. 1997 *Mit sozialistischen und anderen Grüßen*. Berlín: Aufbau

RICHTER, K. 1997 "Ritos y símbolos en la cultura industrial", a *Concilium*. Núm. 122.

RICHTER, K. 1998 *Sozialistische Weihen: Analysen und Berichte. Die deutsche Jugendbewegung*. Colònia: Verlag Wissenschaft und Politik

SCHÖNLANKS, B. 1948 *Material für sozialistische Jugendfeierstunde*. Leipzig: SED-Kreissekretariat Altenburg,.

TURNER, V.W. 1973 *Simbolismo y ritual*. Lima: Pontificia Universidad Católica del Perú. Departamento de CCSS. Área de Antropología

TURNER, V.W. 1988 *El proceso ritual: Estructura y antiestructura*. Taurus. Madrid: Alfaguara

VAN GENNEP, A. 1986 *Los ritos de paso*. Madrid: Taurus

Wolbert, B. 1995 "Jugendweihe. Zur Transformation einer rituellen Praxis", a *Kuckuck*. Vol. 10, núm. 2. Berlín: Notizen zur Alltagskultur und Volkskunde

Fullets escrits per la Casa Central de Cultura i Treball de la República Democràtica Alemanya (en cap cas s'hi especifica l'autor/a)

1972 "Alles hat am Ende sich gelohnt." Leipzig: Zentralhaus für Kulturarbeit der DDR

1973 "Offen steht das Tor des Lebens." Leipzig: Zentralhaus für Kulturarbeit der DDR

1974a "Hochzeit machen. Material für die Fest-und Feiergestaltung." Leipzig: Zentralhaus für Kulturarbeit der DDR

1974b "Sei Willkommen Kind." Leipzig: Zentralhaus für Kulturarbeit der DDR

1982 "Der Tag hat sich geneigt". Leipzig: Zentralhaus für Kulturarbeit der DDR

1987 "Jugendweihe feiern". Leipzig: Zentralhaus für Kulturarbeit der DDR